

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 351. 37.046.16(438)

Інна Драга

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-0385-1957

DOI 10.24139/2312-5993/2021.05/003-012

ВИЩА ВІЙСЬКОВА ОСВІТА В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ

У статті на основі теоретично аналізу наукових джерел виявлено особливості й окреслено змістові засади вищої військової освіти в Польщі, використовуючи такі методи, як порівняння, узагальнення, формалізація, аналіз і синтез. Вивчено історичний розвиток вищої військової освіти в Республіці Польща. Автором визначено низку переваг і недоліків вищої військової освіти в Республіці Польща. Проаналізовано програму реформування вищої військової освіти в Республіці Польща. Визначено основні вимоги до підготовки військових фахівців у Республіці Польща.

Ключові слова: вища військова освіта, змістовий аспект, підготовка військових фахівців, Республіка Польща.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується цивілізаційними змінами у світі в цілому, у Польщі зокрема, що обумовлює і зміни у вищій освіті. Переконані, що в Польщі існує сприятливий клімат для пріоритетного розвитку вищої освіти, що підтверджує готовність країни прийняти виклики глобальної конкуренції. Незаперечним є той факт, що вища освіта стикається з багатьма викликами, але одним із її важливих елементів, особливо внаслідок виду освітньої діяльності, її соціальної відповідальності в державній системі оборони та безпеки, займає військовий університет.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемні питання системи підготовки фахівців у військових закладах вищої освіти різних країн світу досліджували такі вітчизняні науковці, як О. Кривонос, В. Маслов, М. Нещадим, Ю. Приходько, В. Ягупов, професійної підготовки військовослужбовців – Т. Агапов, О. Бойко, Д. Іщенко, А. Каменева, Ю. Красильника, А. Машталіра, професійної діяльності офіцера – П. Алтухова, В. Давидова, Б. Маслова, В. М'ясникова, О. Пантюка, О. Рейші, В. Телелима, Г. Філоненка, педагогічних аспектів діяльності військових кадрів – О. Аксьонов, А. Зельницький, І. Козубцов. Аналіз досліджень і публікацій щодо досліджуваного питання, дозволив зробити висновок, що,

незважаючи на відмінності, які традиційно склались у системі військової освіти Польщі, провідних європейських країнах і США, видається можливим визначити загальні тенденції розвитку вищої військової школи у XXI столітті: поліпшення відбору кандидатів для навчання у військових закладах (ВЗВО), стабілізація їх числа; диференціація структурних підрозділів ВЗВО; запровадження компетентнісного підходу до формування змісту навчання, персоніфікація змісту підготовки тих, хто навчається, подальша його інформатизація, упровадження мультимедійних засобів навчання тощо. Серед країн-членів НАТО, до яких входить і Польща, поруч із американською системою підготовки офіцерських кадрів найбільш широко досліджується – Велика Британія, Німеччина, Франція, авторитет військової освіти яких поширюється на весь європейський континент і далі, як нам видається, це закономірне явище. Військові освітні системи, що побудовані в них, на цей час є незаперечним зразком. Адаптованість цих систем до динамічних змін у замовленні на підготовку військових фахівців, якісні професійно-кваліфікаційні параметри, що відповідають потребам сучасних збройних сил, економічна доцільність побудови мережі військових закладів освіти виступають, як визначальні чинники авторитету згаданих систем військової освіти. Разом із цим, реформа системи підготовки офіцерських кадрів у збройних силах Польщі, що до початку 90-х років минулого століття була побудована за однаковими принципами з українською системою військової освіти, присвячено недостатньо наукових розвідок.

Мета статті – на основі теоретично аналізу наукових джерел виявити особливості та окреслити змістові засади вищої військової освіти в Польщі, використовуючи такі **методи**, як порівняння, узагальнення, формалізація, аналіз і синтез.

Виклад основного матеріалу. Для розгляду досліджуваної проблеми вважаємо за необхідне, насамперед, звернутися до вивчення історичного розвитку вищої військової освіти в Польщі. Історія військової освіти в Польщі тісно пов'язана з історією польської державності. Відомо, що в другій половині XVI століття в Польщі з'явилась ідея створення школи навчання військових кадрів, засновник якої був Анджей Фрич Моджевський. Однак, перша школа такого характеру була створена лише в 1765 році. Завданням школи було підготувати польську молодь, як до військової служби, так і до цивільних громадських завдань. Зазначимо, що ця школа відіграла велику роль у розвитку національної свідомості, культури та її впливу на форму польської освіти. На рубежі XVIII-XIX століть було створено інші військові

школи, як школа військового інженерного мистецтва, артилерійська школа, школа застосування артилерії та інженерії.

Зазначимо, що після 1918 р. офіцерам належала важлива роль у військовій справі та підготовці молодих кадрів. Згодом було розроблено дворівневу систему, засновану на французькій моделі освіти офіцерів. Перший рівень складався з курсантських шкіл і курсів, у яких готувалися командири взводів та однолітків. Другий – це школи та курси офіцерів, що готували роту, батальйон та еквівалентні командири.

У результаті аналізу наукової літератури дійшли висновку, що в міжвоєнний період система офіцерської освіти зазнала багато змін. Відтак, було створено: Офіцерську школу флоту в Торуні – 1922 р., Офіцерську школу авіації в Грудзондзі – 1925 р., Вищу інженерну школу у Варшаві – 1936 р. Наголосимо, що військова освіта на академічному рівні проводилася на той час на військових кафедрах Варшавської та Львівської політехніки.

На наш погляд, у контексті даного дослідження після 1945 р. внаслідок зростаючого попиту збройних сил на висококваліфікований персонал було створено нові військові школи. До 1953 р. великий вплив на їх створення й функціонування мали радянські офіцери. До того ж, закон про вищу військову освіту від 31 березня 1965 року призвів до того, що всі офіцерські школи отримали статус університетів, включаючи частину статусу академічних університетів. Даний закон функціонував у 1970-х. У Польщі в цей час існувало тринадцять університетів із професійним статусом та три академічного типу.

Зауважимо, що скорочення збройних сил, яке прогресувало в наступні роки, призвело до ліквідації науки військових шкіл. Відтак, відбувся черговий етап змін, який розпочався у 2001 році. Для нього характерною стала якісна адаптація освіти до нової прагматики та нової системи розвитку персоналу. Було зроблено спроби заповнити дефіцит офіцерів шляхом набору персоналу після закінчення навчання цивільних закладів освіти з подальшим навчанням в офіцерському коледжі. Однак, вважається, що даний експеримент не виявився успішним, у результаті нього було ліквідовано військово-медичну академію у 2002 році.

Констатуємо, що в цей час Офіцерський коледж виконує лише додаткові й обмежені функції, призначений для підготовки унтер-офіцерів з вищою освітою, що відповідає вимогам майбутньої посади, та для навчання цивільних людей, завербованих із навколишнього середовища для потреб

кадрового корпусу, до якого не готують у процесі вищої освіти у військових університетах (фінансисти, юристи, психологи, фармацевти тощо).

Погоджуємося з думкою професора Богуслава Смольського, що неадекватно продумані, позбавлені надійного аналізу та оцінки впливу на збройні сили, часто здійснювані лише з амбіційних, спеціальних причин, спроби реформувати військову освіту наступними командами, що очолювали Міністерство національної оборони за попередні роки не завжди добре впливали на систему військової освіти. Як приклад, можна навести рішення Міністерства національної оборони припинити набір та навчання курсантів у Військовій Технічній академії (MUT) після 2000 року. Іншим прикладом може бути поспішно розпочата у 2007 році, усупереч чинним правовим нормам та стандартам, що діють в академічному світі, невдала спроба ліквідувати існуючі військові університети та створення на їх місці Національного університету оборони (https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/2900/plik/oe-229_do_internetu.pdf).

Понад 10 років польська військова освіта базується на 5 державних університетах, які контролює Міністр національної оборони, а саме: Військово-технічна академія імені Ярослава Домбровського, Національна академія оборони, Військово-морська академія, Військова академія сухопутних військ та Повітряна академія. Система офіцерської освіти доповнюється Медичним університетом у Лодзі. Незалежно від основної діяльності всі ці університети проводять освітні заходи для людей, які не є військовими.

На нашу думку, функціонування військових університетів у цивільному середовищі, з одного боку, призвело до поліпшення якості освіти, а з іншого, – послабило співпрацю між окремими університетами.

Зауважимо, що система навчання, що створена в освітніх установах і центрах національних збройних сил Республіки Польща (РП), націлена на досягнення максимальної відповідності вимогам Північноатлантичного союзу. На початку 90-х років минулого століття у РП існувало 16 ВЗВО, зокрема – 5 академій та 11 вищих військових училищ. Майже кожний вид та род збройних сил мав відповідний військовий заклад вищої освіти за певною спеціальністю. До системи вищої військової освіти також належали 21 військова школа (19 шкіл прапорщиків та 2 школи сержантів). Проте, скорочення чисельності особового складу збройних сил Польщі вимагало зменшення кількості ВЗВО. Тому система вищої військової освіти Польщі, починаючи з початку 90-х років XX століття, знаходиться у стані постійного

реформування. Так, у 2012 році керівництво Міністерства оборони країни представило черговий проєкт концепції реформування системи вищої військової освіти. Було передбачено, що заплановані заходи з реформування проходять у два етапи: I етап – до кінця 2012 року, II етап – 2013-2015 роки. Отже, на першому етапі було підготовлено та створено необхідну законодавчу базу, а на другому планувалося повністю завершити перехід до нової системи військової освіти. Програмою було передбачено, що підготовка офіцерів для збройних сил Польщі буде здійснюватися в єдиному військовому закладі вищої освіти – Університеті національної оборони, який планувалося створити на базі: Академії національної оборони, Військової технічної академії, Академії військово-морських сил, частини Вищої офіцерської школи повітряних сил, частини Вищої офіцерської школи сухопутних військ і частини Військовомедичного інституту. Крім того, на базі Вищої офіцерської школи повітряних сил було поставлено за мету створити Центр підготовки фахівців повітряних сил, а на базі Вищої офіцерської школи сухопутних військ – Центр підготовки фахівців сухопутних військ, на базі Академії військово-морських сил – Центр підготовки фахівців військово-морських сил. В основу програми реформування вищої військової освіти було покладено такі основні положення:

- основним закладом вищої освіти з підготовки кадрів у галузі міжнародної безпеки є Університет національної оборони;
- основним науковим центром, який об'єднуватиме діяльність всіх військових науково-дослідних установ, є Військова технічна академія (у складі Університету національної оборони);
- координуючим органом системи військової освіти повинна стати Спілка військових закладів освіти видів збройних сил;
- питаннями наукової роботи та методологічного забезпечення освітньої діяльності займається Департамент науки та військової освіти Міністерства оборони Польщі;
- підготовка офіцерських кадрів на первинні посади здійснюється за двома освітніми рівнями.

Пізніше від зазначеної вище концепції частково відмовилися та внесли корективи до програми реформування. Так, у 2016 році відмовилися від створення єдиного ВЗВО для підготовки військових фахівців. На сьогодні підготовка офіцерських кадрів у збройних силах Польщі, в основному, здійснюється у військових закладах вищої освіти, до яких належать: Військово-технічна академія в м. Варшава, Військова академія сухопутних військ ім. генерала Тадеуша Костюшка в м. Вроцлаві;

Академія військово-повітряних сил у м. Демблін; Військово-морська академія в м. Гдиня; Академія воєнного мистецтва (колишня Академія національної оборони) в м. Варшава. Чисельність осіб, які приймаються на навчання до військових закладів вищої освіти, щорічно визначається Наказом Міністра національної оборони Польщі. Основними вимогами до підготовки військових фахівців є:

I освітній рівень (бакалавр). Підготовка кандидатів на офіцерські посади з метою надання їм знань і вмінь для виконання службових обов'язків на первинних посадах системи управління відповідного роду військ. Зазначена підготовка повинна сформувати навички з управління невеликими підрозділами (командир взводу тощо).

Програма підготовки зазначених кадрів охоплює й забезпечує надання таких знань:

- обов'язкові навчальні дисципліни (необхідні для отримання вищої освіти);
- основні положення щодо діяльності військ за спеціальністю;
- загальні знання щодо збройних сил і виду військ;
- знання щодо призначення й діяльності роду військ, у якому офіцер буде проходити військову службу після закінчення навчання;
- загальновійськова тактика й тактика дій роду військ;
- головні напрями управління невеликими підрозділами (група, взвод) у мирний час, у загрозовий період і під час воєнного стану; тактико-бойові можливості та принципи застосування роду військ;
- основні положення щодо організації та методики проведення підготовки солдата, відділення, взводу.

II освітній рівень (магістр). Підготовка повинна забезпечити глибокі знання професійного офіцера, які забезпечуватимуть йому можливість брати участь у процесах ухвалення рішень і управлінні підпорядкованими підрозділами в системі управління виду збройних сил (роду військ) на тактичному рівні. Крім цього, повинні надаватись основні знання оперативно-тактичного рівня.

Програма підготовки зазначених офіцерських кадрів повинна охоплювати й забезпечувати надання таких знань:

- поглиблене бачення щодо завдань і діяльності збройних сил, ґрунтовні знання про вид збройних сил;
- ґрунтовні бачення й навички, пов'язані з управлінням підрозділами різних видів збройних сил (родів військ), а також управління

військовими підрозділами (частинами), підсиленими ротою, батальйоном (або рівнозначними);

- теоретичні основи та практичні навички оцінки ситуації та ухвалення рішення; обов'язкові процедури, які здійснюються в штабах НАТО;
- бойові можливості й основи застосування роду військ у різних умовах бойової обстановки;
- загальні основи оперативного мистецтва й тактики різних родів військ відповідного виду збройних сил;
- основи організації та методика проведення підготовки (проведення навчань) частин і з'єднань.

На теперішній час модель навчання, яка прийнята в системі вищої військової освіти Польщі, визначає шість можливих варіантів отримання першої офіцерської посади з моменту здобуття особою атестату про середню освіту:

1 варіант – освітній рівень бакалавра здобувається у ВЗВО за військовим напрямом (призначений для підготовки офіцерів з пріоритетною військовою підготовкою, насамперед, командного складу тактичного рівня);

2 варіант – освітній рівень магістра здобувається у ВЗВО за військовим напрямом (призначений для підготовки офіцерів з технічних напрямів підготовки, що призначаються на посади з науковою спрямованістю);

3 варіант – освітній рівень магістра здобувається у ВЗВО за цивільним напрямом (призначений для підготовки офіцерських кадрів, посади яких вимагають наявності освітнього рівня «магістр». В основному, застосовується для підготовки офіцерів логістики, озброєння й військової техніки тощо);

4 варіант – освітній рівень бакалавра здобувається в цивільному ЗВО, підготовка за освітнім рівнем магістра відбувається у ВЗВО (призначений для підготовки офіцерів, посади яких вимагають наявності освітнього рівня «магістр». Здебільшого призначений, для підготовки офіцерів із логістики, озброєння та військової техніки тощо);

5 варіант – освітній рівень бакалавра здобувається в цивільному ЗВО з подальшим проходженням навчальних курсів у офіцерських школах (навчальних центрах) (стосується напрямів підготовки офіцерів, навчання яких за їх спеціальностями недоцільно проводити у ВЗВО. До того ж, підготовка за цим варіантом дозволяє створити відповідний потенціал реагування на збільшення потреб в офіцерських кадрах);

6 варіант – освітній рівень магістра здобувається в цивільному ЗВО з подальшим проходженням випускниками закладу вищої освіти офіцерських курсів у ВЗВО (стосується вузької групи спеціальностей – право, військові лікарі, фармакологія, теологія тощо).

Підготовка офіцерів оперативно-тактичної та оперативно-стратегічної ланок управління у збройних силах Польщі здійснюється в Академії воєнного мистецтва. Разом із підготовкою офіцерів академія здійснює навчання цивільних фахівців у галузі національної безпеки та оборони.

До 2016 року у складі академії існували факультети:

- стратегічнооборонний;
- сухопутних військ;
- військово-повітряних сил і протиповітряної оборони;
- гуманітарних наук;
- менеджменту й управління;
- національної безпеки.

При цьому станом на 1 січня 2016 року в академії навчалася переважна більшість цивільних осіб.

Основні напрями навчання є:

- національна безпека;
- внутрішня безпека;
- міжнародна безпека;
- державне управління;
- інформаційна безпека;
- матеріально-технічне забезпечення;
- управління економікою;
- управління авіацією.

Зміст навчальної програми спрямований на оволодіння офіцерами методикою самостійного ухвалення рішень на різних командних рівнях в інтересах оперативного планування натовських операцій з підтримки миру в межах мандата ООН, а також на розробку детального оперативного плану розгортання й застосування загальновійськових об'єднаних оперативно-тактичних груп. Виховне значення спільного навчання полягає в демонстрації слухачам взаємозв'язку та взаємозалежності національних політичних рішень від загальнонатовських інтересів, участі в реалізації ухвалених рішень різних громадських організацій, у формуванні в офіцерів умінь і навичок планування операцій в об'єднаних штабах.

Висновки. Проаналізувавши існуючу систему вищої військової освіти Польщі можемо виділити низку переваг, а саме:

- дозволяє створити значний кадровий потенціал для збройних сил; забезпечує потреби у сфері підготовки військовослужбовців для проходження професійної військової служби й удосконалення професійної підготовки офіцерських кадрів;
- має значний науковий потенціал у сфері військової техніки й національної безпеки;
- має значний матеріально-технічний потенціал (інфраструктура, забезпечення лабораторій);
- існує можливість отримання фінансових ресурсів на утримання військових закладів вищої освіти за межами Міністерства оборони.

У той самий час відмічається низка недоліків такої системи, зокрема:

- значна перевага в чисельності цивільних студентів над чисельністю військових курсантів (слухачів), які навчаються у ВЗВО;
- розвиток комерційної освіти без виконання вимог правових актів; значне зростання адміністративного складу ВЗВО;
- провал програми пошуку офіцерських кадрів серед випускників цивільних ЗВО;
- відсутність чіткої концепції використання в збройних силах наукового потенціалу цивільних закладів вищої освіти;
- недостатній рівень інвестицій з боку міністерства оборони в розвиток системи військової освіти;
- система вдосконалення професійної підготовки офіцерів вимагає змін у зв'язку з надмірним обтяженням тих, хто навчається, та необґрунтованою довготривалістю деяких форм навчання;
- система підготовки офіцерських кадрів практично не використовує набутий у закордонних місіях досвід;
- недостатньо організована координація програм підготовки кадрів між окремими військовими навчальними закладами.

Отже, матеріали публікації дають можливість стверджувати про актуальність та доцільність обраної проблеми. Вивчивши історичні документи, наукову літературу можемо зазначити, що вища військова освіта в Польщі пройшла тривалий розвиток та продовжує реформування даної галузі освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Черних, О. Б., Мітягін, О. О., Черних, Ю. О. Аналіз сучасного стану системи військової освіти Республіки Польща: досвід для України. *Військова освіта* (Chernykh, O.B., Mitiahin, O. O., Chernykh, Yu. O. Analysis of the current state of the military education system of the Republic of Poland: experience for Ukraine. *Military education*). Retrieved from: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/165300/165515>.

Ostolski, P. *Wydział Zarządzania i Dowodzenia, Aszwoj Ewolucja Polskiego Szkolnictwa Wojskowego*. Режим доступу:

http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-7d5e89b8-e8ee-438a-af1d-c75448887279/c/Ostolski__ewolucja_cz.doc.

Drogi i bezdroża szkolnictwa wojskowego w Polsce. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/154440583.pdf>

Jabłoński Z. (2003). *Stan wdrożenia reformy szkolnictwa wojskowego – problemy i zagrożenia. Materiały na posiedzenie Rady Wyższego Szkolnictwa Wojskowego i Nauki z dnia 2 lipca 2003 roku*. Режим доступу: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/2900/plik/oe-229_do_internetu.pdf

РЕЗЮМЕ

Драга Инна. Высшее военное образование в Республике Польша: содержательный аспект.

В статье на основе теоретически анализа научных источников выявлены особенности и очерчены содержательные основы высшего военного образования в Польше, используя такие методы, как сравнение, обобщение, формализация, анализ и синтез. Изучено историческое развитие высшего военного образования в Республике Польша. Автором определен ряд преимуществ и недостатков высшего военного образования в Республике Польша. Проанализирована программа реформирования высшего военного образования в Республике Польша. Определены основные требования к подготовке военных специалистов в Республике Польша.

Ключевые слова: высшее военное образование, содержательный аспект, подготовка военных специалистов, Республика Польша.

SUMMARY

Draga Inna. Higher military education in the Republic of Poland: a content aspect.

Based on a theoretical analysis of scientific sources, the article identifies the features and outlines the content foundations of higher military education in Poland, using such methods as comparison, generalization, formalization, analysis and synthesis. The historical development of higher military education in the Republic of Poland has been studied. The author has identified a number of advantages and disadvantages of higher military education in the Republic of Poland. The program of reforming higher military education in the Republic of Poland is analyzed. The basic requirements for the training of military specialists in the Republic of Poland have been determined.

A number of advantages of higher military education in Poland has been identified, namely: it allows to create significant personnel potential for the armed forces; provides needs in the field of training of servicemen for professional military service and improvement of professional training of officers; has significant scientific potential in the field of military equipment and national security; has significant material and technical potential (infrastructure, provision of laboratories); there is a possibility to obtain financial resources for the maintenance of military institutions of higher education outside the Ministry of Defense.

Key words: higher military education, content aspect, training of military specialists, Republic of Poland.